

Evankelikaalinen vai evankelinen?

Teologianhistoriallisen sanaston ongelmatapauksesta

MARKKU RUOTSILA

Termit 'evankelikaali', 'evangelikalismi' ja 'evankelikaalisuus' ovat aivan viime vuosina iskostuneet suomalaiseen teologiseen kielenkäyttöön käännöksinä englannin sanasta 'evangelical'. Teologian asiantuntijat kehottavat käyttämään "evankelikaalia" viittauksena niihin ennen muuta anglo-amerikkalaisiin protestantteihin, joita ennen tavattiin kutsua joko Harri Heinin mukaan "evankelioivan herätyskristillisyyden" edustajiksi tai Seppo A. Teinosen mukaan "evangelisiksi".¹ Vanhoista käytännöistä on haluttu pois, koska vain "evankelikaali" ja sen johdannaiset ovat kuulemma käsitteellisesti kyllin deskriptiivisiä kyseessä olevan protestantismien alaryhmän opin ja olemuksen kuvaamiseen. Vain näiden uusiotermien sanotaan tekevän kyllin selvän eron yhtäällä luterilaisessa uskonpuhdistuksessa ja siihen juontuvissa kirkkoissa aina 1500-luvulta lähtien käytetyn 'evankelinen' -termin ja toisaalla uusimman ajan ei-luterilaisten herätyskristillisyyden kesken.²

Perustelut ovat varteenotettavia ja puolusteltavia, mutta silti riittämättömiä. Ainakin yhtä painavin perustein voidaan argumentoida, että 'evankelikaali'-sanan ja kaikkien sen johdannaisten käytöstä tulisi luopua kokonaan ja pysyvästi kaikissa teologisissa, kirkkohistoriallisissa, historiallisissa ja yhteiskuntatieteellisissä teksteissä. Näin tulisi toimia seuraavista syistä: 'evankelikaali' on

huonoa suomea ja kieliopillisesti väärä käännös; se on teologisesti, kirkko- ja aatehistoriallisesti sekä yhteiskunnallis-kulttuurisesti harhaanjohtava, suuria väärinkäsityksiä luova ja ylläpitävä käännös; se kuvastaa yhden tietyn protestantismien suuntauksen (luterilaisuuden) ja yhden tietyn maan jäsenistön (suomalaisten) varsin ylimielistä pyrkimystä määrittellä koko muulle maailmalle, mitä oikea herätyskristillinen usko on.

KIELIOPILLISET NÄKÖKOHDAT

Toisin kuin 'evankelikaalin' käytön puoltajat esittävät, tätä uudissanaa ei ole "johdettu suoraan englannin kielen sanasta *evangelical*"³ – tai jos on johdettu, johtaja ei ole hallinnut englannin kielen kieliopillisia sääntöjä. Näitä sääntöjä tuntevat tietävät varsin hyvin, että *evangelical*-alkuperäissanassa esiintyvä englannin kielen yleinen adjektiivipääte '-cal' on suomen kielen aivan yhtä yleinen adjektiivipääte '-nen'. Englannin kielen pääte '-cal' ei suinkaan käänny suomen päätteeksi '-kaali'.

Tämä ilmenee esimerkiksi suomen sanoista teologinen (engl. *theological*) ja soteriologinen (engl. *soteriological*). Sanoja 'teologikaalinen' ja 'soteriologikaalinen' ei yksinkertaisesti ole olemassa, ja niitä ei ole olemassa, koska tällaiset sanat olisivat kielenvastaisia. Ne sisältäisivät kaksi erillistä ad-

jektiiivipäätettä, suomen ’-nen’-päätteen ja alkupe-
räissanasta virheellisesti säilytetyn ’-cal’-päätteen.
Tämä virhe on tehty joissain harvoissa vierasperäis-
ten sanojen käännöksissä (esimerkiksi ’radikaali’,
engl. radical), mutta tästä lankeemuksesta ei toki
tulisi tehdä perustelua uusille kieliopillisille lan-
keemuksille. Oikeassa käännöksessä evangelical
on yksinkertaisesti ’evankelinen’.

’Evangelikaalinen’ ei ole vain väärä käännös,
vaan myös harvinaisen huonoa suomea. Arkipiispa
Mikko Juva totesi yhdessä dosenttiluennossa jo
1950-luvulla, että kielellisesti kyseessä on ”sana-
hirviö”.⁴ Kielenhuollosta kiinnostuneille kaali on
maassa kasvava vihannes, eikä se muutu teologi-
seksi, vaikka siihen lisättäisiinkin etuliite ’evan-
keli-’. Tämä on ollut yleisin ja täysin odotettavissa
ollut reaktio tähän kielenvastaiseen sanaan niissä
tavallisten suomalaisten keskusteluissa, jotka sen
viimeisimmät popularisointirytykset ovat synny-
täneet internetin keskustelupalstoilla. Useimpien
suomalaisten maalaisjärki on kertonut, että kaali
kasvaa vain putarhassa ja pellolla, ei kirkossa.⁵

Miksi sitten saastuttaa suomen kieltä sanoilla,
joilla ei ole suomenkielistä merkitystä, ja jotka ovat
täysin keinotekoisia, rumia ja sekaannusta aiheu-
tavia? Lähes poikkeuksetta ’evangelikaali’ -käsit-
teen käytön puolustajat esittävät saman, jo mainitun
teologisen perustelun: Suomessa ’evankelinen’ on
perinteisesti tarkoittanut luterilaisuutta ja aivan eri-
tyisesti sitä 1800-luvun herätysliikettä, joka kutsui
itseään evankeliseksi liikkeeksi. Tämän historial-
lisen taustan takia on parasta kehittää joku toinen
termi kuvaamaan niitä kristittyjä, jotka eivät ole
luterilaisen uskonpuhdistuksen opillisia seuraajia,
evankelisiksi vaikka itseään kutsuvatkin.

Mutta tämä sama ongelma on *kaikissa* kielis-
sä. Ainoastaan Suomessa, Ruotsissa ja Saksassa
on otettu tehtäväksi kehittää koko muun maailman
tunteman evankelisen rinnalle kielenvastainen uu-
siotermi (saks. evangelikaler, ruots. evangelikaler).
Sen sijaan englannin evangelical, ranskan evange-
lique ja espanjan evangélico ovat kukin käytössä
sekä luterilaisen reformaation kuvauksina että myö-
hemmän, alkujaan anglo-amerikkalaisen, pääosin
reformoidun herätyskristillisyyden nimikkeinä.⁶

Englannille, ranskalle ja espanjalle tyypillinen
eroteltu evankelisen laajan ja suppean määritelmän
välillä on pitkään ollut käytännön tosiasia myös
Suomessa. Tämä ilmenee muun muassa sellaisten
yhdistysten nimistä kuten Suomen Luterilainen
Evankelioimisyhdistys ja Suomen evankelis-lute-
rilainen kirkko. Molemmissa tapauksissa ’evan-
kelinen’ täsmennetään jo kyseessä olevan instituuti-
on nimessä tarkoittamaan nimenomaan perinteistä
luterilaista käsitettä. Näin olisi tarpeetonta tehdä,
ellei oletuksena olisi, että sanalla on myös muita,
ei-luterilaisia merkityksiä.

TEOLOGIANHISTORIALLISET NÄKÖKOHDAT

Myöskään teologianhistoriallisesti ei ole vakavasti
otettavia syitä erotella niin ehdottomasti englan-
tia puhuvan maailmanpiirin pääosin reformoitua
ja pohjoisen Euroopan alun perin pääosin luteri-
laista herätyskristillisyyttä kuin oman termin ke-
hittäminen englantia puhuville antaa ymmärtää.
Pohjoisamerikkalaiset, brittiläiset ja Ison-Britan-
nian entisestä imperiumista syntyneiden maiden
herätyskristilliset eivät todellisuudessa poikkea niin
perustavasti yleismaailmallisesta herätyskristillisestä
perinteestä, että he tarvitsevat oman erottelevan
terminsä. Jos he poikkeaisivat, miksi heistä ei olisi
jo vuosisatojen ajan käytetty jotakin toista termiä
kuin evankelinen?

Englantia puhuvan maailmanpiirin evankeliset
on perinteisesti määritelty viiden opillisen ydinko-

-
- 1 Pokki 2003, 137–46; Pokki 2005, 9–10; Heino 1997, 54; Teinonen, 101.
  - 2 Ketola, 2008, A1.
  - 3 Pokki 2005, 9.
  - 4 Kiitän tästä tiedosta paikalla ollutta professori Seikko Eskola.
  - 5 Ks. omgili.com/suomennokeen!; keskustelut.huone.org/index.php?topic=526.250; groups.google.com/group/sfnet.keskustelu.uskonto.kristinuskko/msg/f04d8f7c2e0b080b (luettu 7.12.2009).
  - 6 Bebbington 1992, erit. 3–14; Marsden 1991, 2–5.

rostuksen kautta. David Bebbingtonin ja Alister E. McGrathin mukaan evankelisten usko on: biblisis-tistä eli raamatukeskeistä (Raamattua kirjaimelli-sesti tulkitsevaa, sen erehtymättömyyteen uskovaa ja ainoastaan sen uskon ja elämän auktoriteetiksi tunnustavaa); krusisentristä eli Jeesuksen ristin-kuolemaa ja sovitustyötä korostavaa; konversio-nistista eli yksilön omaa itsenäistä uskonratkaisua, kääntymystä ja uudestisyntymistä tavoittelevaa; evankelioivaa eli herätys- ja käännystyöhön yli kaiken sitoutunutta sekä viidenneksi kirkon ja yhteiskunnan uudistumista tavoittelevaa, kunkin uskovaisen henkilökohtaiseen muutostyölliseen vastuuseen uskovaa.⁷

Mikään opinkohta ei rajaa englanninkielisen maailman evankelista liikettä ja teologiaa mihin-kään tiettyyn tunnustuskuntaan tai -perinteeseen. Historiallisesti kyseessä on aina ollut kaikkien protestanttisten tunnustuskuntien välinen ja niiden rajoista piittaamaton, yleiskristillinen ilmiö. Suuri osa englantia puhuvan maailman evankelisista on toki tunnustanut reformoitua uskoa, mutta heitä on aina ollut myös muun muassa anglikaanisen kir-kon, metodismin ja luterilaisuuden sisällä. Aina kun on esiintynyt tarvetta täsmentää niitä tarkas-telussa kulloinkin olevan protestanttisen ryhmän tunnustuksellisia ominaispiirteitä, jotka tuovat jotain lisää yleiskristilliseen herätyskristillisyyteen, näin on tehty.

Totta tietenkin on, että anglo-amerikkalainen herätyskristillisyyden juontuu ennen muuta niihin 1740-luvun ja 1830-luvun väliin jääviin suuriin herätysaaltoihin, joista suurin osa oli reformoitujen saarnaajien liikellepanemia. George Whitefield, Jonathan Edwards ja Charles Finney olivat kukin reformoituun uskontunnustukseen tukeutuvia. Aivan yhtä keskeisiä anglo-amerikkalaisen herätys-kristillisyyden alullepanijoita olivat John ja Charles Wesley, kaksi metodistia, jotka hakivat innoituksen-luterilaisesta pietismistä ja herrnhutilaisuudesta. Mikä heidän oma tunnustuksellinen taustansa sitten sattuikin olemaan, kukin mainituista saarnaajista kutsui itseään evankeliseksi. Yksikään ei kutsunut itseään evankelikaaliseksi. Alusta alkaen englantia puhuvan maailman evankelistet olivat siis tunnustus-

kuntien rajoista vähät välittäviä, ja heitä voi löytää kaikista protestanttisista kirkkokunnista.

Evangelisuuden käsitteen kattavuudesta ja mo-nimerkityksisyydestä kertoo myös englantia puhu-van maailmanpiirin herätyskristillisten järjestöjen jäsenkunnan koostumus. Yhdysvaltain herätyskris-tillisten kattojärjestössä National Association of Evangelicals (NAE) on jäseniä kaikilta protestantti-sen kentän suunnilta, samoin sen aloitteesta vuonna 1951 perustetussa yleismaailmallisessa kattojärjes-tössä World Evangelical Fellowship (WEF), johon juontuu nykyinen Maailman Evankelinen Allianssi. Myös jälkimmäiseen kuuluva Suomen Evankelinen Allianssi sisältää virallisessakin nimessään sanan 'evankelinen' (ei sanaa 'evankelikaalinen'), vaikka siihenkin kuuluu sekä luterilaisia että vapaakirkko-jen edustajia.

Kuten uusimmassa anglo-amerikkalaisessa keskustelussa on korostettu, myös herätystä ko-rostavat katolilaiset voidaan perustellusti laskea evankelisten joukkoon. Näin kattava määritelmä ei ole vielä vakiintunut englantia puhuvissa maissa, mutta muun muassa Alister McGrath on tukenut sen käyttöönottoa.⁸ On kiistämätöntä, että myös katolisessa kirkossa on aina ollut edellä mainittuja viittä herätyskristillisyyden ydinkorostusta vaalivia ja harjoittavia, mutta he eivät todellakaan pohjaa reformoituun tunnustustraditioon. Kutsuako heitä evankeliseksi vaiko evankelikaaliseksi vai joksikin muiksi? Jos 'evankelinen' on aina luterilainen ja 'evankelikaalinen' pohjaa aina reformoituun us-koon, ja jos tästä jaosta on pidettävä kiinni, mitä ihmettä ovat ei-luterilaiset ja ei-reformoidut herä-tystyötä ja evankelointia korostavat kristityt?

Tällaista ongelmaa ei ollut niin kauan kuin suo-malaisessa teologisessa sanastossa olivat vallalla evankelisuuden monimerkityksisyyden nähneet Heinon ja Teinosen määritelmät. Nähtävästi vasta Alister McGrathin vuonna 1994 ilmestyneen *Christian Theology: An Introduction* -teoksen suomen-tajat päättivät korvata jo vakiintuneen käytännön uudella evankelikalismien uusiotermillä. McGrathin alkuperäisessä tekstissä ei mitenkään erotella luterilaisen ja ei-luterilaisen evankelisuuden välillä eikä sieltä ole löydettävissä suomentajien tekstiin

ilmestynyttä ’evangelikaali’ -käsitettä.⁹ Kyse on siis todellakin uusiotermistä, jonka näennäisen satunnaiselle ja yhtäkkiselle käyttöönotolle ei ole esitetty mitään pätevää teologianhistoriallista perustelua.

EKUMEEINSET NÄKÖKOHDAT

Kolmas tärkeä perustelu ’evangelikaali’ -sanasta luopumiselle kumpuaa kristikunnan demografias- ta 2000-luvun alun maailmassa. Ekumeenisuutta arvostavan kirkon piirissä työskenteleville tämän kolmannen perustelun tulisi olla erityisen painava. On nimittäin kertakaikkisen kiistämätön tosiasia, että nykyisessä nopeasti globalisoituvassa maailmassa kristinusko ei enää ole (pohjois-)eurooppalaisten hallittavissa oleva liike, eikä sen opillista tai käsitteellistä sisällönmäärittystä voi enää sitoa normatiivisina annettuihin (pohjois-)eurooppalai- siin käytäntöihin.

Siinä missä eurooppalaiset ja pohjois-amerik- kalaiset muodostivat jopa 81 prosenttia kaikista maailman kristityistä vielä vuonna 1900, nyt he muodostavat vain noin 40 prosenttia.¹⁰ Ennusteiden mukaan noin vuoteen 2025 mennessä kristit- tyjen ehdoton enemmistö tulee elämään muualla kuin Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa. Vuoteen 2050 mennessä vain viidesosa kristityistä voi olla ihonväritään valkoisia.¹¹ Merkittävä ja jatkuvasti kasvava osa valta-asemaan pian nousevan ”glo- baalin etelän” kristityistä tunnustaa nimenomaan herätyskristillistä uskoa ja vain häviävän pieni osa tukeutuu luterilaiseen käsitteistöön kutsuessaan it- seenään evankelisiksi.

Miksi siis pitäytyä kuvitelmassa, että pohjois- eurooppalainen luterilainen kristillisyyden – ja vieläpä sen sisäisistä herätysliikkeistä yksi ainoa suoma- lainen – pystyy 2000-luvun maailmassa määritte- lemään kaikille maailman kristityille, mitä oikea herätyskristillinen usko on? Mikä oikeus nopeasti sekularisoituvan maan ja maanosan alati hupene- valla uskovaisella väestönsalla on kertoa keskellä merkittävää kristillistä heräämistä elävän ”globaalin etelän” alati lukumääräänsä kasvattaville uskova- isille, että he ovat näitä poikkeavia ’evangelikaaleja’ siinä missä oikeat uskovaiset ovat ’evankelisia’?

Millä oikeudella näin pieni vähemmistö määrittää suuren enemmistön puolesta, mitä he ovat, mihin he uskovat ja miten he sijoittuvat kristikunnan his- torialliseen ja teologiseen jatkumoon?

Varsin ylimieliselle asenteelle löytyy varteen- otettavia perusteluita tunnustukselliseen luterilai- suuteen sitoutuneiden omakuvasta. Kysymys voi olla tarpeesta määritellä ja viitekehystä todellisuus tavoilla, jotka perustelevat oman erityisyyden, tun- teen oman tunnustuksen ylemmyydestä suhteessa kaikkiin muihin. Tällaiset tuntemukset ja yllykkeet eivät kuitenkaan kuulu tieteelliseen tutkimukseen, jonka tulisi pidättäytyä kaikenlaisista puolta otta- vista kannanotoista ja sitoumuksista. Nekin (sekä tieteellisen yhteisön jäsenet että sille ulkopuoliset), jotka sisimmässään pitävät luterilaisuutta histori- allisen kristinuskon puhtaimpana versiona, voivat luopua evankelisuuden sanallisesta monopolisoin- tiyrityksestä menettämättä omaa uskoaan.

Tähän liittyy vielä yksi, mahdollisesti suurin ja globaalein ongelma: ’evangelikaali’ -käsitteen jatkuva käyttö luo, ylläpitää ja vahvistaa ennak- koluuloja pohjoisen ja etelän sekä Euroopan ja Yhdysvaltain välillä; näin aikana, jolloin uusien ennakkoluulojen luonnin luulisi olevan vihoviimeis- in asia. ’Evangelikaali’ on hyvin tiiviisti liitetty Yhdysvaltain teologisesti ja poliittisesti konservatiiviseen protestantismiin – erityisesti sen parista nousseeseen kristilliseen usuoikeistoon – joten juopa ja väärinymmärrys pohjoisen ja ”globaalin etelän” kristittyjen välillä on väistämättä kasvava, jos sitä käytetään protestantismin tulevan enem- mistön leimaamiseen.

7 McGrath 1997, 121–22; Bebbington 1992, 2–3.

8 Gushee & Hollinger 2005, 117–121; McGrath 1997, 122.

9 McGrath 1996, 139; McGrath 1997, 121–122.

10 Freston 2007, 11.

11 Jenkins 2002, 2–3, 88, 90.

LOPUKSI

Ehdotukseni on, että käsite 'evankelinen' viittaa sekä 'evangelikaalisuutena' nyt tunnettuun osaan herätyskristillisyyttä että siihen vanhaan suomalaiseen luterilaiseen herätysliikkeeseen, joka on pyrkinyt monopolisoimaan tämän termin käytön. Kuten tähänkin asti, 'evankelis-luterilainen' viittaa kaikkiin luterilaisesta reformaatiosta kumpuaviin ryhmiin. 'Herätyskristillisuus' puolestaan viittaa kaikkiin yksilön henkilökohtaista uskonratkaisua, Raamatun kirjaimellisesti käsitettyä auktoriteettia ja oman jokapäiväisen elämän kilvoittelua korostaviin uskovaisiin *kaikissa* kristillisissä tunnustuskunnissa, sekä luterilaisissa että reformoiduissa, protestanttisissa että katolisissa. 'Evankelinen' olkoon 'herätyskristillisyyden' synonyymi, olennaisesti samaa tarkoittava sana. Jos vaarana on sekaannus, tulee määritellä, onko käsittelyssä englantia puhuvan maailmanpiirin (myös "globaalinen etelän") pääosin reformoituun tunnustukseen pohjaava evankelinen vaiko kotosuomalainen luterilaisesti evankelinen.

LÄHTEET

BEBBINGTON, DAVID

1992 *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. Lontoo: Routledge.

FRESTON, PAUL

2007 *Evangelical Christianity and Democracy in Latin America*. Oxford: Oxford University Press.

GUSHEE, DAVID P. & HOLLINGER, DENNIS P.

2005 "Toward an Evangelical Ethical Methodology". *Toward an Evangelical Public Policy*. Eds. Ronald J. Sider & Diane Kippers. Grand Rapids: Baker, 117–21.

HEINO, HARRI

1997 *Mihin Suomi tänään uskoo*. Helsinki: WSOY.

JENKINS, PHILIP

2002 *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity*. New York: Oxford University Press.

KETOLA, MIKKO

2008 "Evangelikalismien ryhmä on laaja ja entis-

tä moniarvoisempi". *Helsingin Sanomat* 19.7.2008, A1.

MARSDEN, GEORGE M.

1991 *Understanding Fundamentalism and Evangelicalism*. Grand Rapids: William B. Eerdmans.

McGrath, Alister E.

1996 *Kristillisen uskon perusteet: Johdatus teologiaan*. Suom. Satu Norja. Helsinki: Kirjapaja.

1997 *Christian Theology: An Introduction*. Oxford: Blackwell.

POKKI, TIMO

2003 "Mitä on evankelikalismi?" *Teologinen aikakauskirja* 108:2, 137–146.

2005 *Uskon empirismi: Evangelikaalisen soteriologian teologianhistoriallinen tausta ja muutoutuminen*. Helsinki: STKS.

TEINONEN, SEPPO

1999 *Teologian sanakirja*. Helsinki: Kirjapaja.